

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

Bengt Arvidsson

Bed och arbeta i trädgården

Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund

Innehållsförteckning

Förord.....	4
Bed och arbeta.....	5
Växtsymbolik och trädgård under kyrkans första århundraden	10
Jordbruk och klosterträdgårdar	13
Lovsång och bön till Skaparen.....	17
Marie örtagård och rosenkransen	19
Sedelärande växter.....	22
Det evangeliska prästhemmet – prästgården.....	24
Lutherrosen.....	26
Fromma trädgårdsmästare.....	28
Hortulus animae – själens örtagård.....	30
Trädgården i psalm och dikt	33
Trädgårdsbetraktelser.....	34
Präster som botanister.....	39
En stad och trädgård för troende – herrnhutismen.....	42
”Predikantens trädgård” – förslag till missionskyrka.....	45
Blomsterspråket.....	48
Naturen som bild hos Lina Sandell	54
Industristaden och längtan tillbaka till landet	58
Blommor och välgörenhet – blomstermissionen.....	60
Barn och blommor – kronprinsessan Margareta	65
Kristna sommarhem	68
Trädgårdar för rehabilitering, meditation och ”quiet gardens”	73
Källor och litteratur	78
Bildförteckning och bildrättigheter.....	81
Personregister	82

Förord

1991 utkom min bok "Själens örtagård. Trädgårdskonstens betydelse för bildspråket i uppbyggelselitteraturen omkring år 1600.". Föreliggande bok vill ge en översikt över trädgårdskonstens betydelse i den kristna traditionsutvecklingen från fornkyrkan fram till vår tid. Titeln "Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition." härstammar från några föreläsningar som för intresserade tidigare funnits tillgängliga i form av ett enkelt häfte i datorutskrift. Häftet har nu avsevärt utvidgats genom föreliggande bok.

Övergripande ingår boken i ett större forskningssammanhang. Bakom ligger en teologi- och idéhistorisk forskning som söker belysa förhållandet teologi – konst – kultur genom att ägna naturen som symbol ett särskilt intresse. Källmaterialet är i första hand utsagor om trädgårdskonst och botanik i teologisk uppbyggelselitteratur samt teologiskt innehåll i botaniska verk och i trädgårdshandböcker. I boken "Själens örtagård" återfinnes en ingående inventering och analys av i första hand perioden c:a 1600 - 1650. I föreliggande bok presenteras viktigt material till inte minst 1700- och 1800-talen men också 1900-talet.

Trädgårdskonstens betydelse i den kulturhistoriska utvecklingen har under senare år mer och mer uppmärksamats i ett tvärvetenskapligt perspektiv, i Sverige inte minst genom nätverket "Forum för trädgårdshistorisk forskning" som bildades 1995. Nätverkets kompetens, föreläsningar, seminarier och exkursioner har varit en oerhörd inspirationskälla i arbetet med föreliggande bok. Ett särskilt och innerligt tack riktas därför till styrelsen för och övriga medlemmar i "Forum för trädgårdshistorisk forskning".

Lund, februari 2009

Bengt Arvidsson

Lovsång och bön till Skaparen

När det gäller dygnets fasta bönetider hänvisas i Benedikts regel till Ps. 119:164: "Jag lovar dig sju gånger om dagen för din rättfärdighets rätt-ter." Sedan säger regeln: "Låt oss alltså vid dessa tider frambära lovsång till vår Skapare." Klostret skulle präglas av lovsång till Skaparen. Det skulle vara en lovsång för Guds rättfärdighet men också en lovsång för hans härlighet i det han skapat, det som vi människor i våra jordiska trädgårdar ofta står med förundran och beundran inför. Eftersom alla Psaltarens 150 psalmer skulle sjungas varje vecka kom också lovsångerna till Skaparen att sjungas och etsa sig fast i sinne och hjärta under det dagliga arbetet. Här kan nämnas Ps. 19: "Himlen förkunnar Guds härlighet, himlavalvet vittnar om hans verk." eller när det gäller jord-

*Klosterträdgården,
Alvastra klosterruin.*

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition
KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

bruksarbetet som sådant Ps. 65: "Du tar dig an jorden och ger den regn, du gör den bördig och rik. Guds flod är full av vatten. Du får säden att växa, du sörjer för jorden. Du vattnar åkerns fåror och jämnar ut dess tiltor. Med regnskurar gör du jorden mjuk, du välsignar det som växer. Du kröner året med goda gåvor, där du går fram gror feta skördar. Ödemarkens beten frodas, höjderna klär sig i jubel. Ängarna smyckas av fårhjordar och dalarna höljer sig i säd. Allt är jubel och sång." Psaltarsalmerna gav perspektiv på arbetet och uttryckte tacksamhet för Guds gåvor. Ett exempel på hur Bibelns budskap växte och fördjupades i det vardagliga arbetet återfinnes i den ovan nämnda Bernhardsbiografin: "Han förklarade att vad han tillägnat sig ur de heliga skrifterna har han mest mottagit under sin verksamhet i skog och mark. Till sina vänner sade han ofta skämtande att han aldrig haft andra lärare än ekar och bokar." (Bernhard av Clairvaux, Nylén sid. 200)

En medeltida beskrivning av Bernhards kloster i Clairvaux säger bl.a. följande: "Fruktträdgården, som låg på en slätt bakom klostret innanför murarna, var stor och lummig som en liten skog. Den låg alldeles intill sjukhuset och var med sina promenader och viloplatser till ej ringa glädje för de stackars sjuka." (Schnitler sid. 26) Här anges en funktion som viloplatser, till glädje för de sjuka. Trädgården som sådan utgjorde en läkande miljö. Den var inte bara arbetsplats utan också viloplatser. Den var en plats för glädje och skönhetsupplevelser. Heliga Birgitta förde i sin klosterregel fram tanken på en gräsgård med träd och blommor. Här skulle nunnorna promenera för att få frisk luft. Trädgårdskonsten har en egendomlig spännvidd mellan två ytterligheter i tillvaron: vardagslivets slit för brödfödan å ena sidan och paradisisk lustgårdsslycka å den andra – arbete och vila. Båda ytterligheterna är klart uttalade i Bibeln och sedan i den kristna traditionsutvecklingen men också i trädgårdskonsten som sådan.

Sedelärande växter

I "Dyalogus Creaturarum Moralizatus" eller "Skapelsens sedelärande samtal" från 1483 personifieras växter och djur i sedelärande syfte. Boken är ett exempel på det ökade naturintresset under senmedeltiden och den begynnande renässansen. I en trädgård växte en rosenbuske full av doftande blommor. En raphöna säger till rosen: "O du skönaste bland blommor, ge mig några av dina rosor, ty jag vill gärna njuta av deras doft." Rosen svarade: "Kom hit kära syster, och tag så många du vill av de vackraste." Men när raphönan flög in i rosenbusken stack hon sig på taggarna och avstod. Hon går därifrån med följande kommentar: "Rosens skönhet oss bedårar trots att hennes taggar sårar." Så följer en förklaring. Rosenbusken är världen. Rosorna är världens rikedomar. Men eftersom rikedomen är fåfång och lockar till synd blir den till taggar och sårar själen. En annan berättelse handlar om en sjuk kvinna som gjort sig av med alla sina ägodelar för att kunna köpa medicin men förgäves. Som sista utväg kommer hon till myrträdets som var känt för sina läkande egenskaper och vädjar ödmjukt: "Låt mig olyckliga kvinna få en liten kvist av dig, så att jag kan få mina sår att läka." Myrten svarade: "Om jag ger dig en kvist av mig, vad får jag då för ersättning av dig?" Kvinnan svarade: "Guld och silver har jag inte, ty jag har gjort mig av med alla mina ägodelar under min sjukdom. Men jag lovar Gud och dig att jag alltid skall tänka på dig i mina böner, och av det goda Gud ger mig skall jag låta dig få del." Myrten svarade: "Den bästa lönen ger du mig, om du låter böner stiga upp till Gud för min skull." Kyrkofadern Origenes citeras: "En helig man åstadkommer mer genom sin bön än många syndare genom sitt stridande."

Högmod exemplifieras med en Libanons ceder. På Libanon växte en gång ett cederträ som höjde sig över alla andra. Människor beundrade trädet, och cedern blev efterhand högfärdig och ville glänsa än mer. Därför högg den bort alla buskar och allt snår som frodades runt den, men efter några dagar blåste nordvästvinden och den övermodiga cedern slets upp med roten och bröts ner.

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

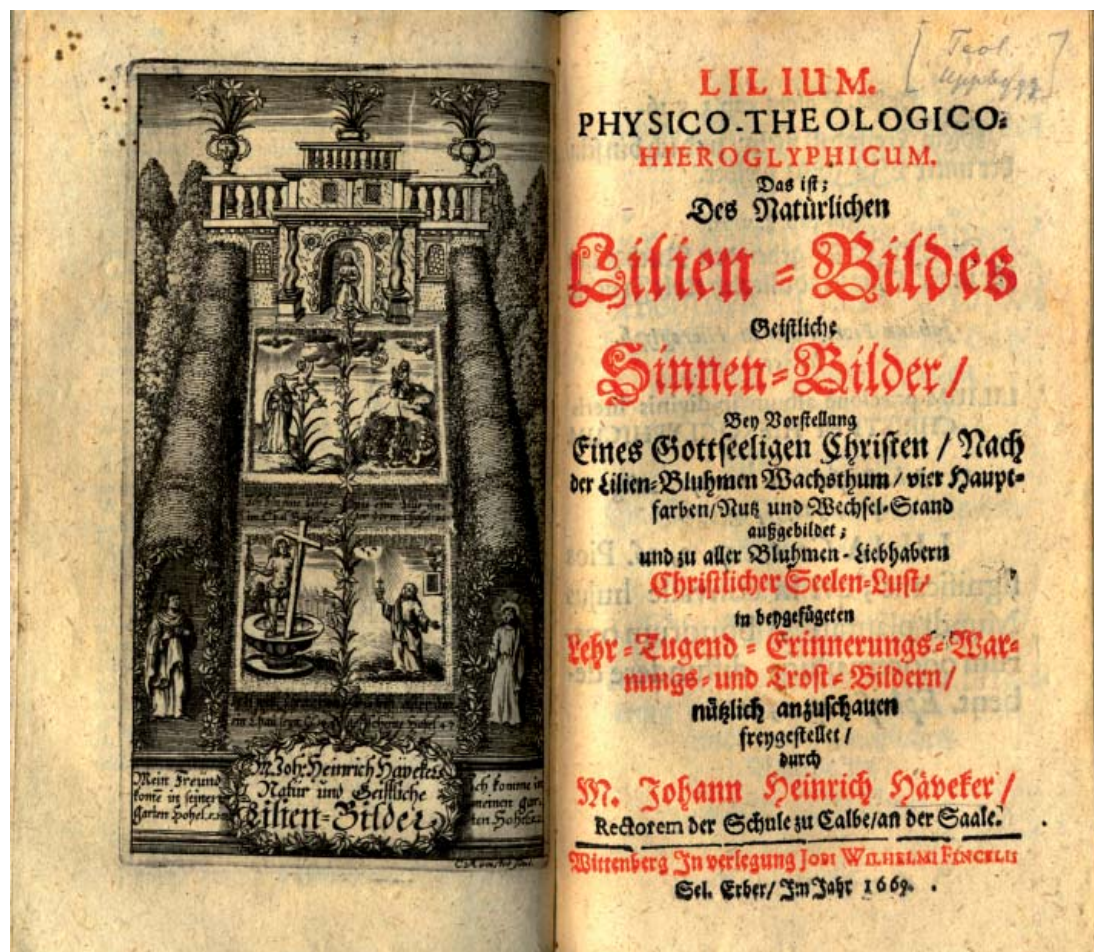
Överst kvinnan och myrtenbusken, härefter rosenbusken och raphönan i samtal och nederst Libanons ceder, Dyalogus Creaturarum Moralizatus 1483. Våxtillustrationerna har förmodligen sin förlaga i någon ört- eller läkebok.

Trädgårdsbetraktelser

Under senare delen av 1600-talet och under 1700-talet blev det vanligt med betraktelser eller meditationer över naturen och trädgården. Den tyske uppbyggelseförfattaren Christian Scriver (1629-1693) "Gottholds fyrahundra tillfälliga betraktelser wid mångahanda konstiga och naturliga tings begrundande, och wid åtskilliga tillfällen till Guds ära, sinnets förbättring och gudfruktighetens öfning hållna" från 1671 blev mycket spridd och populär, och översattes till svenska i många upplagor. Scriver var bl.a. kyrkoherde i Magdeburg, och tillhör en av pietismens förgrundsgestalter och är kanske mest känd för sin bok "Själaskatt". En person vid namn Gotthold möter och betraktar på ett andligt sätt olika ting och situationer. Under temat daggen berättar Scriver om Gotthold som tidigt en morgon gick ut på fältet. Solen påminde honom om rättfärdighetens sol som han i sitt hjärta innerst inne längtade efter att få skåda. När han sedan vandrade vidare hade hans fötter blivit våta av gräset. Grässtrån och blommor var beströdda med pärlor och gnistrande diamanter. Liknelsen om daggen har en biblisk anknytning till Hos. 6:4: "Din kärlek är lik daggen". Anknytning till tidens trädgårdsodling föreligger bl.a. i betraktelsen om kålplantan. Gotthold betraktade kålplantor på en åker. Plantorna hade tidigare stått i en drivbänk och här varit stora och kraftiga. Nu hade de flyttats ut på kalljord och förlorat sina blad som låg vissna omkring det lilla huvudet. Detta påminde Gotthold om att dö för att leva. Hade vitkålsplantorna fått stanna kvar i drivbänken hade de aldrig kunnat bära frukt. Så handlar Gud med sina trogna. Även betraktelsen om ogräset anknyter till temat om trädgårdsodling. Gotthold ryckte upp en brännnässla eftersom den inte skulle vara i trädgården. Mycket jord följde med eftersom nässlan har otaliga rötter och rottrådar. Så är det med människans omvändelse. Gud vill rycka upp syndens ogräs ur vårt hjärta men synden sitter hårt. Den onda begärelsen har med tusen rottrådar fastgjort sig vid hjärtat och genomflätat detta helt och hållet. Därför är det inte möjligt för Gud att rycka upp ogräset utan att en bit av hjärtat följer med. Överhuvud är just trädgårdsodling och jordbruksarbete ett vanligt tema i Scriver

Johann Heinrich Hävecker, *Lilium. Physico-Theologico-Hieroglyphicum*, Wittenberg 1669. Trädgårdssymboliken anknyter till Höga Visan.

bok. Här finns teman som anknyter till själva trädgårdsarbetet, t.ex. "I missväxttider", "I skördetiden" och "De blommande fruktträden". Här finns också betraktelser över enskilda växter som al, asp, blomsterbönna, citronträd, fikonsträd, fläder- eller hylleträd, lilja, malört, ros, rosmarin, tistel, tobak, tulpan, vete, vinranka, viol, äppelträd, ärter, o.s.v. Det handlar både om inhemska växter och de exotiska växter, som man nu också börjat odla i Europa i krukor och i orangerier. En betraktelse handlar om tidens tulpanmani, som följt i världshandelns spår. En person hade i Holland inhandlat en enda tulpanlök för 3000 holländska gyllen. För detta belopp hade man enligt Scriver i stället kunnat få följande nödvändiga ting: "4 läster råg, 2 läster vete, 4 feta oxar, 8 stora

Exempel på sidor

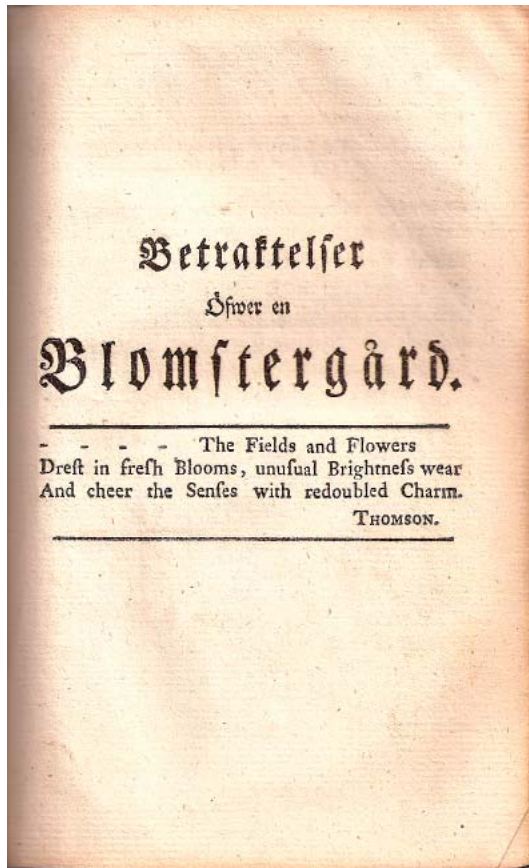
Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition
KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

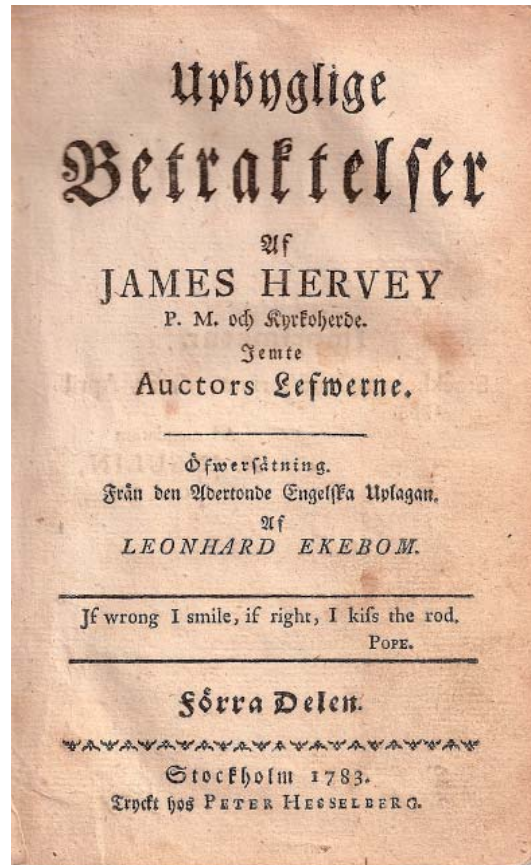
svin, 12 feta får, 2 tunnor smör, 1000 skålpund ost, 2 oxhuvud franskt vin, 5 tunnor av bästa slags öl, en säng med allt vad till den hörer, ett par goda klädningar och ett vackert dryckeskärl av silver.” Att betala ett så högt pris för en växt som endast står i blom några veckor är tecken på mänsklig dårskap och fåfänglighet, och Scriver för resonemanget vidare med att nämna annat människor köper sig utan att behöva det för sitt uppehälle.

Tanken med betraktelserna var ytterst att redan här på jorden finna spår av det himmelska. Writers svärson Johann Heinrich Hävecker (1640-1722) följde i svärfaderns spår med ytterligare fyrahundra betraktelser, som han gav ut under samlingsnamnet ”Christliebs Himmel auf Erden in Gedancken.” Även bland dessa betraktelser fanns många som anknöt till jordbruk och trädgårdsskötsel. Hävecker var evangelisk präst och rektor i den tyska staden Calbe an der Saale. Hans trädgårds- och växtintresse kommer dock än mer fram i två andra omfångsrika skrifter där liljan står i centrum. Hans 1669 utkomna arbete om liljan på drygt 600 sidor, ”Lilium. Physico-Theologico-Hieroglyphicum”, behandlar liljan botaniskt, teologiskt och symboliskt. Hävecker visar här ett mångsidigt vetenskapligt och teologiskt kunnande, och är väl bevandrad i tidens botaniska verk, men också i den antika litteraturen. Unikt är hans andra verk om liljan ”Neuerbautes Lust- und Garten-Hauss des keuschen Liliens-Ordens” från 1691. Här förmedlas grundläggande evangeliska tankar om äktenskapet i en ljuv trädgårdsmiljö som kan påminna om klosterträdgårdarna. Äktenskapet var i själva verket också ett kloster enligt Hävecker, och kallas av honom ”Den kyska liljeorden”. Boken var naturligtvis också ett försvar för det evangeliska prästäktenskapet.

Scriver och Hävecker hade bland annat influerats av den engelske uppbyggelseförfattaren Joseph Hall (1574 - 1656), författare till bland annat ”Heaven upon Earth” och ”Occasional Meditations”, och Hävecker översatte också en del av dennes betraktelser. Vid den här tiden skrev också John Milton (1608-1674) sin berömda bok ”Paradise Lost and Regained” – ”Det förlorade Paradiset och det återvunna”. I alla dessa uppbyggelseböcker lovordas Skaparens verk, och blommor och trädgård förstärker det poetiska språket. Hundra år senare kom den

James Herveys (1714-1758) "Contemplations on a flowergarden", i svensk översättning "Betraktelser Öfwer en Blomstergård", var en bland flera betraktelser över naturen i Leonhard Ekeboms översättning av Herveys betraktelser 1783.

engelske uppbyggelseförfattaren James Herveys (1714-1758) "Contemplations on a flowergarden" i svensk översättning av Leonhard Ekebom 1783 "Betraktelser Öfwer en Blomstergård". Njutning och skönhet står i centrum i Herveys betraktelser över trädgården. Blommorna tycks särskilt vara skapade för människan eftersom endast människan fullt ut kan njuta av deras prakt och doft. Den anlagda och odlade trädgården framhävs. De skönaste blommorna söker sig till människans boningar, "och finnas sällan på något avstånd från våra hus". De trivs under människans "odlande hand och waksama öga, men wanslägtas och förtwina utan Husbondens omsorg". Trädgårdsflit är viktigt och leder till tankar om dygd: "Genom flit och odlande är denne wackre fläck en urbild av Eden. Här finns alt det, som kan behaga ögat och förnöja lukten; hwaremot denne sköne trädgård, utan upbrukande, hade varit

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition
KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

en wild öken, den tistel gjort oangenäm och törne otilgängelig. Utan upodling hade den kunnat wara et näste för ormar och et ohyggligt hemwist för giftiga djur; men spaden och trädgårdsknifwen uti idoghetens hand hafwa förbytt honom til et slags Paradis. Huru naturligen leder detta våra tankar til de fördelar, som flyta af en dygdig upfostran, och til det elände, som åtföljer des försummande!" Hervey förundras över att en tulpan inte är den andre lik, och samma gäller för nejlikor. Det finns knappast två med samma färgskiftning eller gestalt trots att de olika tulpanerna resp. nejlikorna tillhör samma art. Här ser Hervey en fin sinnebild för tolerans när det gäller mindre skiljaktigheter på religionens område särskilt inom protestantismen: "Wisse Religionsbruk gifwas, som tåla förändring, utan intrång mot en rättskaffens tro, eller werkelig helighet; äfwen som den prydliga dräkt, hwilken desse Wårens målningar bära, kan wara bildad efter åtskilliga mönster, utan at minska deras skönhet, eller ändra deras natur. Skulle der då wara, at åtskillige bland våra bröder skilja sig ifrån oss uti några puncter af obetydlig påföljd; så låtom oss dock lefwa förtroligt och wänligen tilsamman; ty uti Grundsatserna äre wi ense, fastän åtskilde uti några små omständigheter! Låtom oss enigt och samhälligt omgås, och söka vårt gemensamma bästa; icke wara främmande för hwarandra, eller underhålla stridiga böjelser."

Pingstliljor målade på kyrkbänksdörr i Norra Ljunga kyrka, Småland.

Interiör, Norra Ljunga kyrka. Bänkdörrarna liksom altarskranket målades med olika blomstermotiv på 1700-talet av Per Hörberg.

En stad och trädgård för troende – herrnhutismen

Än idag väcker brödraförsamlingens anläggningar från 1700-talet i t.ex. Herrnhut i Tyskland och Christiansfeld i Danmark förundran. Här skulle de troende leva tillsammans i bön och arbete. Jordbruk, trädgårdsskötsel och hantverk varvades med gudstjänsterna i den stora men enkelt inredda salskyrkan. Intill denna finns än idag en trädgårdsanläggning som ett torg i stadens mitt i Christiansfeld. Två gånger korsar varandra och i mitten står brunnen, som en medeltida klosterträdgård symboliskt påminnande om Edens lustgård och de fyra floderna som vattnade lustgården. Stadens byggnader hade bestämda funktioner enligt brödraförsamlingens sociala struktur i olika "körer" eller enheter efter ålder och kön, ogifta och gifta. Herrnhutismens upphovsman Nikolaus Ludwig von Zinzendorf var starkt påverkad av den bernhardinska brudmystiken, men han tillämpade vänskapen mellan brudgum och brud i Höga visan också på gemenskapen mellan de troende inom den kristna församlingen som ett paradisiskt tillstånd. Även till det yttre kan herrnhutismens städer sägas vara influerade av de bernhardinska och cisterciensiska klostertankarna. Ett cistercienser-

Kapellet i Christinero, Christiansfeld. Den romantiska trädgården anlades av Christina Friderica von Holstein, som efter egen önskan fick sin grav i trädgården framför kapellet.

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

Ovan: Torget i Christiansfeld. I bakgrunden salskyrkan.

T.h.: Torget enligt modell Brødremenhedens Museum, Christiansfeld. Två gångar korsar varandra och i mitten brunnen.

Nedan: Lusthus, Christiansfeld.

kloster som Zinzendorf skattade högt var Port Royal i Paris med dess koppling till jansenismen.

I herrnhutarstäderna hade familjerna vanligen ett eget hus med tillhörande trädgård. Trädgården var också till för umgänge med andra troende familjer, och i trädgården kunde också finnas ett mindre lusthus. I slutet av 1700-talet anlade Christina Friderica von Holstein en romantisk trädgård intill Christiansfeld. I trädgården planterades bl.a. träd från andra delar av världen som brödräfsamlingens missionärer tagit med sig hem. Själv kallade Christina Friderica anläggningen för "Mina tankar", och bland mindre byggnader finns ett kapell för den dagliga andakten. Trädgården fick sedan namnet Christinero och utgör ett unikt exempel på en trädgårdsanläggning avsedd för bön och meditation.

Nunnor i klosterträdgården till cistercienserklostret Port Royal des Champs nära Versailles. Konstnärinnan Louise-Madeleine Cochin målade tavlan c:a 1710, men 1708 hade påven Clemens XI i en bulla beslutat att klostret skulle stängas pga dess koppling till den katolska religiösa riktningen jansenismen. Nunnorna fördes bort brutalt och flertalet av byggnaderna raserades. En filial till klostret existerade dock i Paris fram till 1790, och lovordades av herrnhutismens grundare Nikolaus Ludwig von Zinzendorf.

Blomsterspråket

Kring sekelskiftet 1800 uppkom en variant av växt- och blomster-symbolik där de enskilda blommorna och växterna bildade ett särskilt språk, blomsterspråket. En mängd blomsterspråksböcker utkom under 1800-talet och också under 1900-talet. Innehållet i dessa hålls fortfarande vid liv inte minst i samband med livets högtider och ligger bakom blomsterhandlarnas välkända slogan "Säg det med blommor!".

Att använda blommor som språk tycks ha fascinerat. Författaren och psalmdiktaren Zacharias Topelius noterar följande i sin dagbok för 6 och 7 september 1838: "Vi studera det Österländska blomsterspråket. Det är rätt intressant." och "flickorna Lindqvist och F. Kynzell plocka svarta vinbär i deras trädgård och jag hjälper att plocka och det är rätt muntert fast solen bränner besatthet. – Vi tala också om blomsterspråket, jag ropar af en händelse: "Lök!" (fly) och genast tar en hel svärm sparfvar till flykten." (utg. Paul Nyberg Bd I:2 1922). Topelius skrev flera psalmer med anknytning till naturen, t.ex. vinterpsalmen "Hur härligt vittnar land och sjö" (Svenska Psalmboken nr. 518) och ungdomspsalmen "Gud i mina unga dagar" (Svenska Psalmboken nr. 582) där naturlyriken kommer fram bl.a i versraden "Fåglarna med glädje sjunga i den klara morgonväkt, liljorna på marken gunga, livade av vårens fläkt".

Topelius tycks ha delat den i blomsterspråksböckerna vanliga uppfattningen att blomsterspråket härstammade från Österlandet. Samtidigt betonades i blomsterspråksböckerna att det var ett gemensamt språk länder och kulturer emellan. I boken "Svenska Blomsterspråket eller inhemska och odlade blommors och frukters betydelse enligt deras naturliga egenskaper, med 144 kolorerade blommor jemte ett Blomster-Alfabet och ett Blomster-Ur samt en Väderleks-Visare af blommor" från 1849 jämföres det med musiken som förstås av alla länders folk: "Bland de många språk menniskorna begagna, för att uttrycka sina känslor och tankar, är blomsterspråket icke det minst vackra. Det har, likasom musiken, eller tonernas språk, med sig den stora fördelen, att det förstås af alla länders invånare. Visserligen äro de be-

Tallrik med blomsterspråk, Meissen 1800-talet.

Exempel på sidor

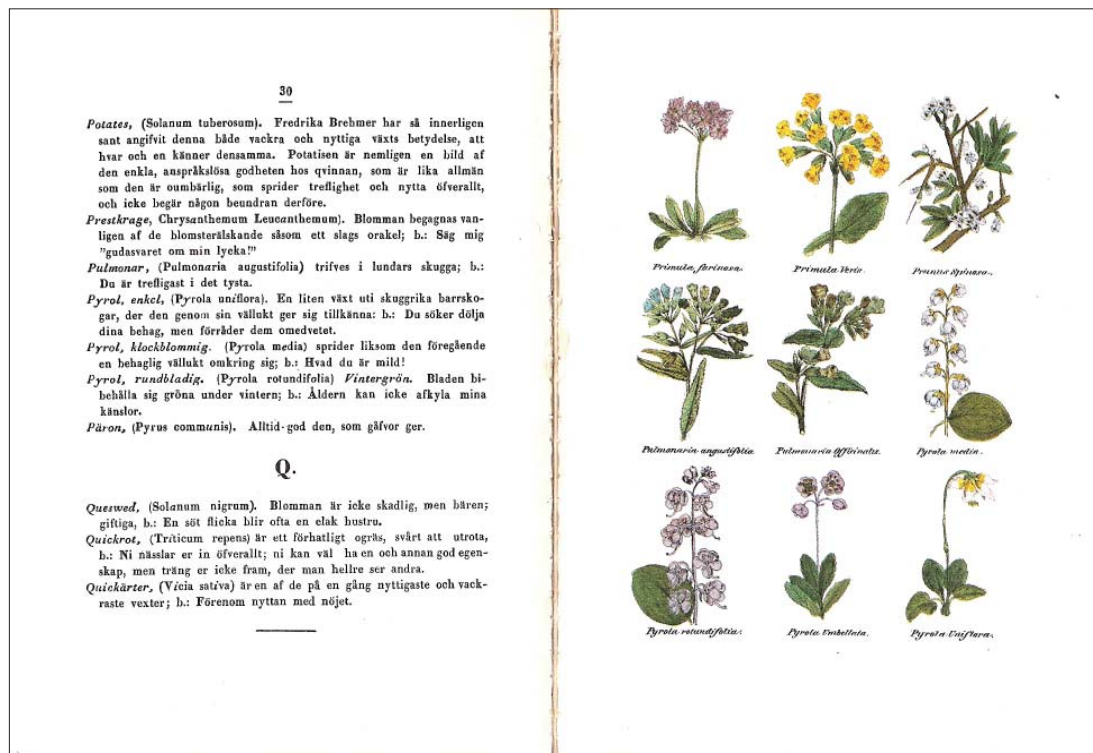
Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

Svenska Blomsterspråket från 1849.
Titelsida och uppslag med botanisk
plansch.

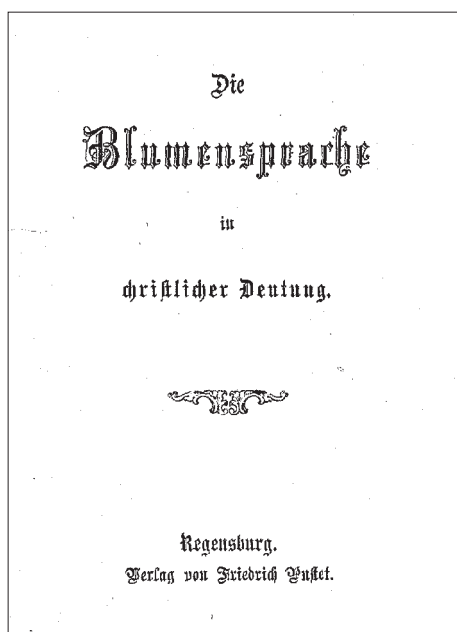

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

Die Blumensprache in christlicher Deutung från 1862. Titelsida och uppslag, murgröna (Epheu) påminnande om att "Jesus är din ende vän".

39

Epheu.

Jesus sei dein einziger Freund!

Epheu und ein zärtliches Gemüth
Gestet sich an und grünet und blüht,
Kann es weder Stamm noch Mauer finden,
Muß es verdorren, muß es verschwinden.

Freundschaft sinnbildet der Epheu. Er umklammert mit seinen grünen Armen fest die Mauer und den Stamm, gleichwie die Freundschaft mit den Armen der Liebe und

des Vertrauens sich an den Freund schmiegt und sich gleichsam an seinem Herzen emporrankt. Am liebsten umschlingt der Epheu alte Mauern und Eichen und gibt uns dadurch zu verstehen, daß derjenige, dem wir unsere Freundschaft weihen, älter und erfahrener als wir sein soll. Nur dann wird sich die Schriftstelle erfüllen: Wer einen treuen Freund gefunden, der hat einen Schatz gefunden. Wer soll mein Freund sein, wurde der fromme Alphons von Castilien gefragt; Gott, war die Antwort, und nach Gott, der ihm am ähnlichsten ist. Eine Liebe, die aufhören kann, ist nie eine Liebe gewesen, sagt der heil. Augustin. Der Undank, die Untreue, die Entfernung, der Tod trennen jede irdische Freundschaft. Nur Eine Liebe gibt es, die nicht aufhört, nur Einen Freund gibt es, der immer liebt und das ist — Jesus. Ihn also wähle zu deinem Einzigen Freund und rufe ihm zu:

tydelser, som tilläggas blommorna, ganska olika ibland olika folkslag, men i hufvudsaken komma de dock öfverens deruti, att blommorna egentligen äro tjenliga att uttrycka kärlek." (sid. 3) Några av 1800-talets blomsterspråksböcker har stora likheter med Hortulus animae-litteraturen och 1600-talets uppbyggelseböcker med betraktelser över växter, medan andra är uppbyggda som ordböcker, där först växtens namn anges och sedan betydelsen med ett ord eller en kort mening. Betydelsen kan också anges i form av en liten vers. I boken "Det nyaste Blomsterspråket" från 1888 betyder t.ex. aster "Varför är du så vankelmodig" och liljan "Oskulden segrar".

Innehållet i flertalet av 1800-talets blomsterspråksböcker är vanligen profant och kretsar kring kärlek och förälskelse, men några exempel finns också på ett kristet blomsterspråk. Den tyske katolske författaren Ludwig Gemminger utgav en blomsterspråksbok med anknytning till kristen symbolik, "Die Blumensprache in christlicher Deutung". Första utgåvan utkom 1862 i Ingolstadt och följdes av flera. För att förstå blommornas språk måste man enligt Gemminger skåda blommorna med rent hjärta och bli som ett barn. I boken anges först blommornas botaniska namn och den kristna betydelsen. Aloe står för "Det finns ett evigt liv" och cypressen för "Vi kommer åter att mötas (i himmelen)". En kort betraktelse följer sedan till varje blomma och växt. Cypressen är vintergrön och finns ofta på kyrkogårdar. Här skall den påminna den gråtande om återseendet i himmelen. Murgrönan påminner om "Jesus som din ende vän". Den slingrar sig fast på murarna med sina gröna blad liksom en vän omfamnar med sina armar. Gemminger utgav också böcker om Mariablomster. I en annan blomsterspråksbok från samma tid, "Blumen-Sprache in christlicher Uebersetzung", följer efter växtens eller blommans namn och symboliska betydelse citat från Bibeln, kyrkofäderna eller andra teologiska författare. I förordet sägs att den som vill lära sig blommornas språk inte skall vända sig till de orientaliska kvinnorna, det är en styggelse för Gud! Författaren grupperar blommorna under olika rubriker: Tro, Hopp och andakt, Kärlek, Uppfostran och bildning, Felaktig fostran och slutligen Dygd.

Att använda blommor och grönt vid högtider och gudstjänster kan i kristen tradition spåras tillbaka till fornkyrkan och den medeltida

kyrkan, men bruket att mer medvetet markera högtider och festdagar med för dagen särskilda blommor med för dagen anpassade symboliska färger och antal, t.ex. 12 pingstliljor på pingstdagen som apostladag, sammanhänger i första hand med blomsterspråkets framväxt under 1800-talet. I England utgav W. A. Barrett 1868 en handbok för blomsterdekorationer i kyrkorna under kyrkoåret, "Flowers and Festivals or directions for the floral decoration of churches". Under senare delen av 1900-talet har inte minst Frithiof Dahlbys "Kyrkokalender" (med första utgåva 1960) varit vägledande för blomstervalet till gudstjänsterna i många svenska kyrkor.

Att blomsterspråket rönt stort intresse under 1800- och 1900-talen kan till stor del tillskrivas blomsterhandlarna, som i de växande industristäderna fick förmedla de blommor människorna inte längre själva kunde odla i sina trädgårdar men som de längtade efter destu mer. Blomsterodlingar blev ekonomi och lönsam affärsverksamhet. Alltmer påkostade och överdådiga buketter och blomsterdekorationer gavs i samband med livets stora högtider och fester. Blomsterprakten i samband med begravningar blev på många håll så överdådig att en proteströrelse växte fram i Sverige, både på kristen och socialpolitisk grund. 1921 bildades Blomsterfonden med Alma Hedin som initiativtagare. Alma Hedin hade upprörts av överflödet av blomsterkransar vid hennes fars begravning. Hon menade att det hade varit bättre att skänka pengarna till välgörande ändamål, särskilt hem och vård för fattiga. 1921 publicerades ett upprop i Stockholmstidningarna med rubriken "Mot lyxen med begravningsblommor". Uppropet hade undertecknats av bl.a. Hjalmar Branting, Nathan Söderblom, Erik Axel Karlfeldt och Ellen Key. Blomsterfonden hade bildats. I en liten skrift från 1931 med samma titel, "Blomsterfonden", propagerades för att skänka de pengar som skulle använts till kransar och blommor till bostäder åt äldre. I skriften citeras Ellen Key: "Den sjuka tiden har drivit blomstergården vid griften till en sådan höjd, att stunden nu synes vara inne, då den så småningom kommer att försvinna. År från år har man sett dödens och sorgens allvar kränkas av de skådelystna, och blomsterlivet skändas av de blomsteroffer, som endast äro av betydelse för tidningarnas nyhetsspalter och de beskådandes nyfikenhet. För den döde som för

Blomsterdekorationer i W. A. Barrett, *Flowers and Festivals or directions for the floral decoration of churches* 1868.

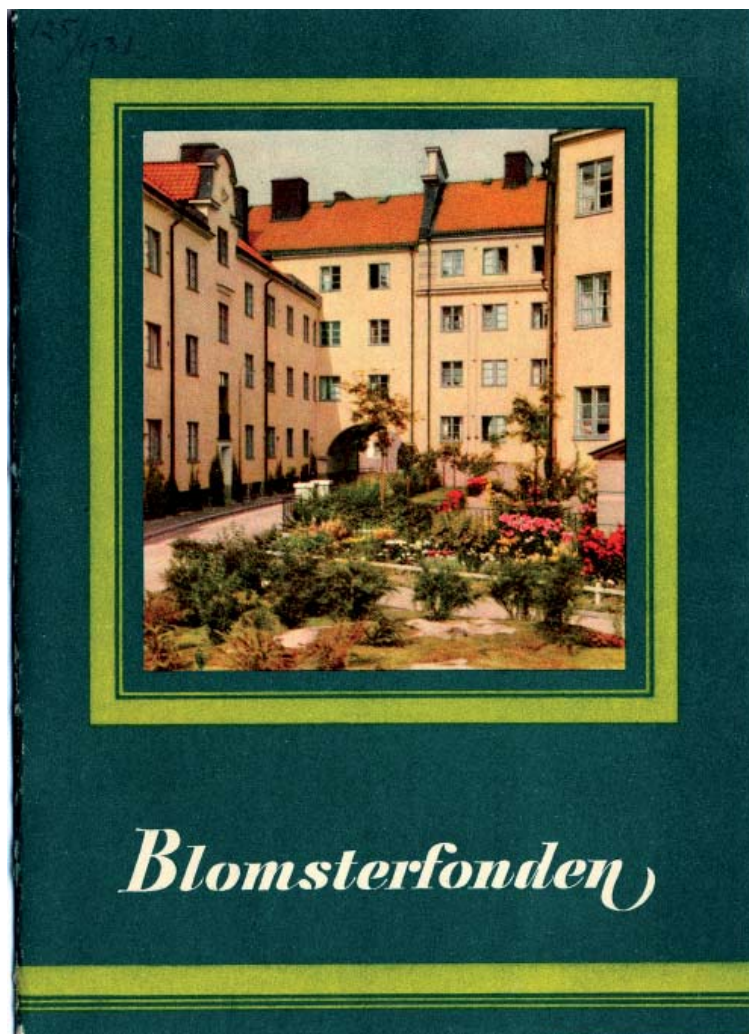
Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

Blomsterfonden, häfte från 1931. I häftet bemöts bl.a. kritik från blomsterodlarna, som ansett sin näring hotad av fonden. Genom Blomsterfonden uppfördes bostadskomplex för äldre, s.k. Blomstergårdar. Omslaget visar bostadskomplexet på Rödabergsområdet i Stockholm.

de sörjande sakna de betydelse...” Enligt skriften har dock blomsterodlarna ställt sig skeptiska till Blomsterfonden, känt sin näring hotad och därför överdrivit farhågorna utan att kunna se de nationalekonomiska synpunkterna.

Barn och blommor — kronprinsessan Margareta

Kronprinsessan Margareta tillhör en av trädgårdskonstens främsta förespråkare under 1900-talet, och genom sina enkla böcker och uppsatser väckte hon många intresse för trädgård och blomsterodling. I en uppsats i STF's Årsbok 1918 med rubriken "Barn och blommor" betonade hon vikten av trädgård och blommor i barnuppfostran. Hon ivrade för att barnen skulle ha egna små trädgårdsland. Trädgårdstäppor som barnen själva rådde om hade sitt stora uppfostrande värde. Barnen lär sig uppskatta sin hembygd men de lär sig också vördnad för naturen: "De bibringas kunskap att uppskatta blommornas underbara växtsätt och anpassningsförmåga, de lära sig att akta dem, att icke vårdslöst trampa ned eller förstöra dem." De lär sig också namnen på växterna men också deras gamla symboliska betydelse. Namnen på växterna "komma väl från urgamla tider, då all uppfostran leddes av munkarna, och flertalet namn leda troligen sitt ursprung från bibliska ämnen. Kyrkan förstod då för tiden att med hjälp av vad människorna dagligen sågo omkring sig, lära dem älska de kyrkliga legenderna och den bibliska historien. Därför gävo prästerna varje blomma ett betydelsefullt namn: var och en fick sin mission att fylla, skulle, när barnen plockade dem ute i Guds fria natur, till dem tala om något heligt ämne. De fingo lära sig binda små stela buketter, gå med dem till kyrkan och själva ställa dem på altaret. Varje årstid, varje helgon hade sin särskilda blomma och de Jungfru Maria tillägnade blommorna voro legio. Sedan att gå till kyrkan med blommor fanns länge kvar åtminstone i Skåne, där gummorn alltid förr hade med sig en knippa mynta, salvia, ruta, lavendel, artemisia o.s.v., när de gingo till högmässan. Också bruket att kläda majstången tro många härstamma från medeltidens kyrkliga uppfostran och från dess blomsterkult såsom läromästare för ungdomen. Då var det kyrkan, som klädde till Johannes Döparens fest. Det vore roligt om nutidens barn vid sina midsommarfester komme ihåg detta och kunde binda samman sådana blommor, som hade sagor att berätta om helgon från gångna århundraden." Det som ovan nämnts

Vinjett till kronprinsessan Margaretas uppsats i Svenska Turistföreningens Årsskrift 1918.

om blommornas symbolspråk från medeltiden och framåt var levande tro och tradition. Hos henne var trädgårdskonsten integrerad i tron och förankrad i kyrkans tradition. "Hennes kyrka var över allt, i hemmet, i naturen." (Dahlgren, 1921). Utifrån orden i Matteusevangeliet kap. 6 "Se på ängens liljor, hur de växer. De arbetar inte och spinner inte. Men jag säger er: inte ens Salomo i all sin prakt var klädd som en av dem." borde föräldrarna bibringa barnen lärdomen "att intet på jorden, som människohand har skapat, kan jämföras med Guds blomster."

Kronprinsessan är medveten om de svårigheter städernas människor har när det gäller kontakten med naturen, men blomstren kan beundras också "inne på fönsterbrädan". Hon betonar vikten av att människorna i städerna skall få möjlighet att komma nära naturen och arbeta med jorden: "I städernas närhet är det ju alltid svårare, men just där behöva människorna i ännu högre grad att då och då få arbeta i jorden och komma ut i det gröna för att glädjas åt träd, blad och blommor." I sammanhanget lovordar hon koloniträdgårdarnas betydelse: "Alla dessa koloniträdgårdar i närheten av stora städer ha nog redan skänkt många tusental fullvuxna och barn en oförliknelig glädje, och inte endast glädje utan även nytta." Vidare: "Tänk, vad barnen där ha kunnat lära sig, vilka lyckliga stunder de ha kunnat tillbringa uti Guds fria natur!" 1914 ägde den berömda Baltiska utställningen rum i Malmö. Här kunde industrins alster, imponerande tekniska uppfinningar och maskiner beskådas och beundras. Mycket talar dock för att det

Exempel på sidor

Bengt Arvidsson:

Bed och arbeta i trädgården. Trädgårdskonsten i tro och tradition

KULTURTEOLOGISKT FÖRLAG Lund 2009

som beundrades mest var kronprinsessan Margaretas blomstergata, fortfarande en av Malmös största sevärdheter. Det handlade om några blommor i kontrast till allt vad industri och annat hade att erbjuda av moderna och imponerande tekniska uppfinningar och maskiner. 1921 diskuterade Malmö Stadsfullmäktige beslut om rivning av den kungliga paviljongen, där Margareta vistats. Då trädde "11 kvinnliga medlemmar av Malmö stad, livligt och kraftigt supplerade av dåvarande 6 kvinnliga ledamöter i Malmö stadsfullmäktige fram" (Skåne Årsbok 1927), motsatte sig rivningsbeslut och begärde och ansökte om att paviljongen skulle renoveras och kronprinsessan Margaretas blomstergata återställas "för att skapa en välbehövlig tillflyktsort för Malmö stads medborgare i den idyll som genom blomstergatans återställande skulle kunna skapas därute". Motiveringen att skapa en välbehövlig tillflyktsort bör noteras.

Kronprinsessan Margaretas blomstergata, Pildammsparken Malmö.

